

Mn. Joan Serra i Vilaró

per XAVIER PEDRALS

Joan Serra i Vilaró va néixer a Cardona el 1879. La Vila, amb un dens passat històric, visible encara en els seus carrers, i sobretot en el castell vers on és encarada, era aleshores, i és encara, un marc adequadíssim per a desvetllar una vocació d'historiador.

Va fer estudis eclesiàstics als seminaris de Solsona i de Vic, i va ser ordenat sacerdot el 1902.

En aquells anys el seminari de Vic, amb l'influència dels bisbes Morgades i Torras i Bages, havia esdevingut un remarcable centre cultural, i de difusió del catalanisme. El bisbe Josep Morgades inaugurà el 1891 l'important Museu Episcopal i el seu conservador, mossèn Josep Gudiol, fundà una catedra d'arqueologia cristiana al mateix seminari —1898—. Plausiblement va ser en aquest centre on Serra i Vilaró va adquirir la seva sòlida formació intel·lectual, que li hauria de permetre desenvolupar la seva vocació d'historiador i aqedòleg.

De nou a Cardona, el 1903 ordenà l'arxiu parroquial i el de l'antiga col·legiata.

Membre del Centre Excursionista de Catalunya, publicà articles al seu Butlletí des del 1903, i també impartí conferències de tema històric, organitzades per l'entitat. Una d'elles, el 1908, sobre el mercat medieval de Bagà.

També va fer de guia de Cardona, de Solsona i de Tarragona en excursions organitzades pel Centre, amb remarcable continuïtat, ja que en trobem constància des del 1903 fins el 1928.

Altres entitats i organitzacions aprofitaren el seu profund coneixement de les tres localitats, i així mostrà les col·leccions del Museu de Solsona als participants del

XIV Congrés Geològic Internacional, quan ell ja residia a Tarragona.

A Bagà hi va anar com a vicari, poc temps després de la seva ordenació. Va agradar-li, i sabé connectar amb la vida de la Vila; i també, a través dels fons del seu Arxiu, descobrir l'enorme interès del seu passat històric, aleshores poc i mal conegut. Aquest primer període de residència va durar del novembre del 1904 fins el gener del 1906.

A partir d'aquesta data es va fer càrrec, com a conservador, del Museu Diocesà de Solsona, fundat feia pocs anys, al qual va infondre una gran vitalitat, amb l'inici de la seva ordenació sistemàtica; i amb la fundació de la secció de prehistòria. També es va ocupar de l'Arxiu Diocesà.

Va tornar a Bagà pel febrer del 1908, comissionat per l'Institut d'Estudis Catalans, per a ordenar i estudiar els fons de l'Arxiu, que ell mateix havia donat a conèixer. Per l'agost d'aquell any va enviar una memòria, amb l'inventari realitzat, que va ser publicada en l'Anuari de l'Institut.

Va ser en aquest segon període de residència a la Vila quan va posar els fonaments de les Baronies; encara li restà temps per a compilar les cançons d'en Joan Prat i Molins, un vell cantaire i dictador, acompanyades de les seves explicacions històriques pertinents en cada una d'elles. El conjunt, amb el títol de El cançoner del Calic, va ser editat pel Centre Excursionista de Catalunya el 1913-14.

En les seves estades, sempre breus i sempre repetides, mossèn Joan va saber establir notables coneixences i amistats, sobretot amb els més grans, agradant-li, com li agradava, la conversa, i parlar de

temps reculats. Arribà a ser un bon coneixedor de la vida política i social baganesa de mitjan del segle passat —que en bona part reflecteix en el comentari del Cançoner—; i també de la contemporània —com es pot apreciar en una lectura atenta de les Baronies—.

Pel setembre del 1909 va tornar a Solsona, cridat per Lluís Amigó, aleshores administrador apostòlic de la diòcesi, per tal de reprendre la seva tasca al Museu. En els anys que seguiren va dur a terme una intensa campanya d'excavacions arqueològiques per tota la demarcació del bisbat, campanya que reflectí en nombroses publicacions, sòlidament argumentades, i sovint en contradicció amb les versions acadèmiques del moment, contribuint de manera decisiva a renovar i aprofundir el coneixement de la prehistòria del país. Aquestes publicacions li van donar un gran prestigi. Els materials aplegats van passar a la secció de prehistòria del Museu, que adquirí aleshores un interès remarcable, essent molt visitat pels especialistes.

El 1925 el cadenal Vidal i Barraquer, que el coneixia del seus anys d'administrador apostòlic del bisbat de Solsona —1914-1919—, el va cridar a la Seu de Tarragona, on es va fer càrrec de les importants excavacions del fòrum romà, i sobretot del cementiri paleocristià descobert prop del riu Francolí. Tant en un cas com en l'altre, i seguint el seu costum, va publicar els resultats obtinguts en una detallada sèrie de memòries d'excavació; i també en articles a revistes i comunicacions a congressos internacionals, especialment d'arqueologia cristiana, cosa que el va donar a conèixer en el món científic internacional.

Des del 1925 formà part de la Comissió d'Història Eclesiàstica de Catalunya, formada a recer de la Institució Balme-siana, promotora de la revista *Analecta Sacra Tarraconensia*, on ell mateix va escriure sovint. També va ser membre de la Comissió Diocesana d'Art Sagrat —1928—.

L'any 1932 va morir el seu amic mossèn Sanç Capdevila, notable arxiver i historiador, que com ell treballava aleshores en temes tarragonins, i en altres de la seva terra natal. Mossèn Serra en va heretar els papers.

Durant la Guerra Civil hagué d'exiliar-se, passant la major part d'aquest temps a Itàlia, especialment a Roma, on prosseguí, remarcablement, la seva tasca investigadora, la publicació de treballs, i impartint també conferències sobre les seves excavacions.

Acabat el conflicte retornà a Tarragona, on va reprendre les seves activitats i es dedicà cada cop més a la història, en detriment de l'arqueologia.

Presidí la Comissió de Monuments de la província de Tarragona —1943-1946—, fent actives gestions de cara a la conservació del fòrum romà que havia excavat. La seva gestió respecte de Poblet, que havia estat qüestionada, la defensà en un apassionat opuscle.

Cal dir que malgrat la seva marxa, mai no va deixar de considerar Bagà com un dels seus indrets més preferits com la seva Cardona natal, el castell d'Escornalbou, —on durant alguns anys celebrà les diades de Sant Joan—, Solsona on pas-

sava els estius, o el mateix cementiri paleocristià de Tarragona, que havia excavat i on ara reposa, pel seu exprés desig.

Així el 1936 es va editar a Tarragona *El santuari de la Mare de Déu de Paller* que es venera a la molt noble Vila de Bagà; i durant el llarg procés d'elaboració de les *Baronies*, i encara un cop enllestides, remarcablement amb el Sr. Joan Pardinilla, mestre, historiador i arxiver. Sovint les seves mútues consultes contribuïren a aclarir punts ben foscos de la història de la Vila; invariablement mossèn Joan li trametia, dedicats, els llibres que anà publicant, com feia amb altres personalitats. També amb mossèn Josep Ricart mantingué una llarga i fraternal relació.

El maig de 1952 Bagà li va oferir uns actes d'homenatge, en el transcurs dels quals va ser nomenat fill adoptiu de la Vila, i se li va dedicar una bella plaça al costat de la parroquial de Sant Esteve. També Tarragona —1950— i Solsona el nomenaren fill adoptiu; i Cardona, la seva vila natal, fill predilecte i medalla d'Or el 1953, retent-li també homenatge el 1956, al que s'adheriren la Universitat, i destacades personalitats del món de la cultura.

El 1968, en ocasió del seu norantè aniversari, va rebre l'homenatge dels Amics del Museu de Solsona; l'any sobre es col·locà un bust seu al fòrum romà de Tarragona, ciutat en què va morir aquell mateix any 1969.

Havia estat membre de nombroses entitats científiques, tant nacionals com es-

trangeres, entre elles: Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona —1907—; Acadèmia de la Història, Madrid —1914—; Deutsches Archäologisches Institut de Berlin —1933—, Accadèmia Romana di Archeologia, Roma —1940—, Associació d'Arqueòlegs Portuguesos, Lisboa —1942—. Li va ser concedida la Creu d'Alfons X el Savi —1950—. També va ser soci de mèrit de la Societat Arqueològica Tarraconense —1942— (2).

Eclesiàsticament, va arribar a ser canonge de la Seu Metropolitana de Tarragona —1940—.

Entre les seves publicacions, que superen àmpliament el centenar, (3) destaquem: *Història de Cardona*, —1906—; *El cançoner de Calic* —1913—; *El vas campaniforme a Catalunya* —1923—; *La civilització megalítica a Catalunya* —1927—; a més de nombroses memòries d'excavació. En conjunt, les *Baronies de Pinós i Mataplana* és una de les seves obres més ambiciosos i reeixides, a l'ensens que constitueixen un exemple paradigmàtic del que van ser característiques comunes a tota la seva producció: treball de primera mà, tant en història, als arxius, com en arqueologia, a les excavacions; i originalitat, rigor i independència en les conclusions.

Les Baronies

Com hem dit les baronies de Pinós i Mataplana és una de les obres més ambiciosos i reeixides de Joan Serra i Vilarró, i sens cap mena de dubte una aportació de gran valor pel coneixement del passat d'aquests territoris, a la vegada que és una contribució important a la història de Catalunya.

La primera edició de les *Baronies* la va fer l'Editorial Balma de Barcelona, en tres volums, que van aparèixer els anys 1930, 1947 i 1950 respectivament.

Aquesta obra està basada en el fons del ric arxiu històric de la Vila de Bagà, i secundàriament en el de la Pobra de Llet, i altres; s'interessa especialment per l'època medieval, i de forma secundària per la moderna.

És estructurada en tres parts, que coincideixen amb els tres volums de l'edició, segons un model força original: el primer volum és dedicat als barons i altres senyors de la terra, el segon a la Universitat i els singulars —el poble—, i el tercer a l'Eglésia. Així l'estudi dedica un apartat a cada un dels tres estaments característics de les societats europees d'antic règim, aplicant un esquema social de la pròpia època per descriure-la, esquema

que va obligar-lo a exposar els fets referents a un mateix apartat de forma dia-crònica. És una opció metodològica ben meditada que aplicà amb molt de rigor, i que no s'avé amb la pròpia estructuració dels fons arxivístics, essent de conreació molt laboriosa. Alguns historiadors eclesíastics contemporanis de l'Autor, també van aplicar aquest sistema, però mai d'una forma tan clara: així ho van fer, entre altres, Fortià Solà, format com ell a Vic, o Sanç Capdevila, a qui va tractar a Tarragona i de qui heretà els papers.

Malgrat que va rebre alguna influència de la vella escola històrica romàntica, és una característica metodològica remarcable de les Baronies el seu desig de desprendre's de la seva influència, sobretot pel que fa als aspectes interpretatius. Els romàntics sovint havien acudit a incorporar fets mítics, de comprovació dubtosa, junt amb altes de ben documentats, en una mateixa elaboració històrica. Aquest desig de superació i objectivitat, que l'acosta als positivistes, va dur Serra Vilaró a acompanyar la seva obra d'un gran aparell documental sàviament escollit que avalés les seves informacions. També és fruit d'aquesta mateixa intenció el fet d'elaborar les Baronies únicament amb els documents baganesos que va poder veure de primera mà, prescindint d'estudis anteriors, més generals, que en un apartat o altre podien completar el seu treball. Va ser una opció, que ell va manifestar d'algunes fonts impreses, i la necessària crítica a què s'havien de sotmetre.

Aquesta opció, conscientment presa, caracteritza fortament les Baronies, i és el fonament dels seus trets essencials: gairebé nul·la referència al marc general de la història del país; renúncia a cap altra pretensió històrica que no sigui exposar uns fets en una àrea concreta, sense caure en el conreu de l'erudició factual o menuda. L'aportació al coneixement es fa a partir d'un fet concret i sobre ell.

L'exposició dels fets presuposa també per part del lector un cert coneixement previ de l'organització social de l'època, i dels seus canvis al llarg del període estudiat, ja que hi són exposades les concrecions immediates del règim feudal a l'Alt Berguedà, però no el seu funcionament general ni tampoc, òbviament, la seva crítica, que cal deduir. Això provoca una falsa apariència de poca precisió en alguns conceptes jurídics, econòmics o polítics exposats, que tanmateix Serra Vilaró coneixia molt bé, com pot apreciar-se en una lectura atenta, i en al-

tres textos que d'ell ens han pervingut. Tampoc no aprofundeix massa en els canvis d'aquest sistema feudal al llarg del temps, ni en la seva crítica; això es veu especialment en historiar les èpoques de més intens canvi social, com pot ser durant la crisi de la Baixa Edat Mitjana, o al llarg de l'època moderna, quan és més clar el desfassament entre l'estructura jurídica, política i administrativa de les Baronies i la vida social i econòmica que s'hi desenvolupava.

D'aquestes opcions metodològiques en deriven alguns dels retrets que s'han fet a les Baronies, com ara el ser una exposició molt neutra i poc interpretativa: els fets hi són exposats simplement, sense reflexió crítica explícita; aquesta es deixa que la faci el lector, i sols és indicada en alguns casos.

Un dels aspectes de l'obra de mossèn Serra i Vilaró que li dona major transcendència és el fet que les seves investigacions, en general, i les Baronies en particular, hagin estat, i siguin escara, font d'informació i de consulta imprescindible per a la major part d'historiadors, que han tractat el període, sobretot medievals, com Ferran Valls i Taberner, Ramon d'Abadal, Josep Maria Salrach, Santiago i Jaume Sobrequés, etc., però també, i notablement en altres d'especialitzats en època moderna, com Núria Sales o Eva Serra, entre les més destacades. En bona part es deu a aquesta utilització de l'obra de mossèn Serra que la història de l'antic territori de les Baronies ha pogut ser divulgada i ha contribuït així a la renovació de la història nacional.

L'aspecte més valorat per aquests historiadors ha sigut generalment la rigorositat del seu mètode, i la gran quantitat d'informació que es pot trobar en els seus llibres, essent, com és, una de les qualitats essencials de la seva obra històrica, la recerca directa en arxius, és a dir, el treball amb fonts d'informació de primera mà.

La seva fidelitat als documents, junt amb una remarcable capacitat de comprensió dels comportaments humans, fa possible que en les seves elaboracions històriques sempre hi hagi un acurat reflex de les societats analitzades que mossèn Serra no va explicitar. Per altra banda aquestes qualitats fan possible una exposició molt comprensiva de la història, de la que sempre són els homes, en societat, els protagonistes.

Com hem remarcat, l'obra està centrada sobretot en l'època medieval, i secun-

Joan Serra i Vilaró

BARONIES DE PINÓS I MATAPLANA

Investigació als seus arxius

LLIBRE I
Barons, nobles i cavallers

Reproducció facsimil

CENTRE D'ESTUDIS BAGANESOS

Bagà, 1989

dàriament en la moderna, essent bàsica per l'estudi de la història política, econòmica i institucional de l'Alt Berguedà d'aquests períodes. No clou però tota l'existència de les Baronies, de les quals es conserva documentació fins el primer terç del segle XIX.

Les Baronies és una obra que sobrepassa però l'interès purament localista, i adquireix major transcendència, com les millors històries locals, per l'aportació que suposa com a eina per a renovar la història de Catalunya, massa sovint elaborada sense tenir en compte les investigacions locals. Aquestes aportacions no sols han de significar un enriquiment de la pròpia història nacional, sinó que permetran de situar cada part del país, en aquest cas l'Alt Berguedà, una mica més en el lloc que històricament li pertoca.

Finalment cal dir que en l'actualitat s'observa una clara tendència a revalorar l'obra històrica d'un bon nombre d'historiadors i erudits locals, sovint eclesíastics, que alguns sectors del món cultural, inclús universitaris, havien ignorat durant anys; Núria Sales, que s'ha destacat especialment la de temàtica local, i que per altra banda ha utilitzat sovint, i valorat molt positivament l'obra de Serra i Vilaró, afirmava el 1984: *Anys enrera, Vicens i Vives es dolia d'un cert provincialisme centripeta barceloní en matèria d'història. D'aleshores ençà, no sembla que hàgim fet gaires progressos. Joaquim Nadal i Farreras ho subratllava —...—: aportacions notables d'erudits locals són sistemàticament ignorades a Barcelona —...—*. Concretant una mica més és la també historiadora Eva

Serra que ens diu, en fer una crítica de l'anquilosament de certs historiadors: *Els medis acadèmics han gosat, per exemple, parlar de feudalisme desconeixent els treballs de mossèn Serra i Vilaró sobre Cardona, o sobre les baronies de Pinós i Mataplana* —...— (5).

Per altra banda cal incloure mossèn Serra com un membre destacat d'un ampli corrent d'historiadors eclesiàstics, que es va produir a cavall entre els segles XIX i XX, i que en conjunt van fer una importantíssima aportació a la història de Catalunya, com ha destacat acertadament Joaquim Maria Puigvert (6).

Per tot això, posar-les de nou a l'abast del públic és un servei per a tots aquells —no només historiadors— que necessiten o vulguin conèixer el nostre passat. La pròpia història ha de servir, com fins ara, per seguir mantenint viu aquest esperit de ciutadania, nascut del respecte el passat i de l'estima dels propis valors culturals.

Cal destacar, doncs, l'encert que ha tingut l'Ajuntament de la Vila de Bagà en emprendre la reedició d'una obra que manté la seva vigència, i de la qual no es podia disposar des del seu exhauriment, fa més de deu anys; era una tasca necessària, i que havien descuidat les edicions comercials. L'iniciativa reflecteix també la sensibilitat de la Corporació envers els afers culturals, i compleix un deute d'agraïment de la Vila amb mossèn Serra i Vilaró.

NOTES:

1. Ha estat reeditat el 1989 per l'Ajuntament de Bagà.
2. Biografies realitzades anteriorment, sobretot en ocasió de la seva mort:

Sense firma: *El muy Ilustre Señor Don Juan Serra Vilaró. Notas biográficas, sus investigaciones y descubrimientos históricos y arqueológicos especialmente en Tarragona*, a Boletín Arqueológico, IV època, fascs. 26-28, Tarragona, abril-desembre 1949, pp. 63-76.

MAGRIÑÀ i CERVELLÓ, Josep: *Fallecimiento del ilustre arqueólogo, reverendo don Juan Serra*

Vilaró, a Boletín de Información Municipal de la Ciudad de Tarragona, 6, Tarragona, novembre-desembre 1969, pp. 14-18.

SOBERANAS i LLEÓ, Amadeu-J.: *Mossèn Joan Serra i Vilaró*, a Boletín Arqueológico, IV època, fascs. 113-120, Tarragona, anys 1971-1972, pp. 3-10.

TOMÀS i ÀVILA, Andreu: *Mossèn Joan Serra i Vilaró, la seva personalitat i la seva obra*, a Serra d'Or, 124, Barcelona 1970, pp. 31-32.

3. Per veure la seva bibliografia: PEDRALS, Xavier: *Vida i obra de Joan Serra i Vilaró investigador a l'arxiu de Bagà. — Introducció al seu llibre Baronies de Pinós i Mataplana*, Bagà, Centre d'Estudis Baganesos, 1989, XX pàgs.

4. SALES, Núria: *Bruixes per exemple*, L'Avenç 72, Barcelona, juny 1984, pp. 7-8.

5. SERRA, Eva: *Pròleg al llibre de Joaquim Maria Puigvert: Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud — Riudellots de la Selva —*, Barcelona, fundació Salvador Vives i Casajuana, 1986, p. 16.

6. PUIGVERT, Joaquim Maria: *Els eclesiàstics catalans i la història local —1875-1848—, Comunicació inèdita al col·loqui: —Història i poder local en una nació sense estat*, Barcelona, juliol del 1987, 16 pàgs.

Xavier Pedrals

Construccions generals

Roca, S.L.

*Construccions
Roca
els hi ofereix
les millors
garanties
en habitatges
al Berguedà*

Ctra. de Casserres, 5
Telf. 825 03 52
GIRONELLA